

КОНСТРУЮВАННЯ КАРТИНИ МИНУЛОГО В КОЗАЦЬКОМУ ІСТОРІОПИСАННІ XVII–XVIII ст.

В статті досліджуються особливості репрезентації історії в козацьких наративах, уявлення авторів про мотивацію до їх створення, відображення загальної схеми вітчизняної історії й місця в ній подій, які стали визначальними для Гетьманщини.

Ключові слова: історія, наратив, подія, історіописання, Гетьманщина.

Репрезентація минулого у візії авторів XVIII ст. була опосередкована кількома чинниками – наявністю необхідних джерел, ерудицією самих авторів, їх певним суб'єктивним уподобанням та часом написання твору з притаманними йому інтелектуальним потребами чи «соціальним замовленням».

Оскільки виникнення козацького історіописання прямо залежало від постання Козацької держави, саме її історія стала в центрі уваги його творів. Це відобразилось і в оригінальних назвах основних наративних творів. Крім об'єктивних причин виникнення цих текстів, кожен з їх творців мав свою мотивацію до їх написання. Живучи на межі XVII–XVIII ст., вони ставили перед собою запитання, зміст яких можна реконструювати з існуючих текстів. Як так сталося, що їх держава – Гетьманщина/Малоросія/Військо Запорозьке, що існує вже півстоліття, проте й досі не представлена творами, які б висвітлювали її історичне минуле? Чому інші народи мають власні писані історії, а наш ні,

---

* Бовгира Андрій Маркович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАНУ.

хоча діяння наших предків не менш славні? Чому відомості про своє минуле змушені дізнаватися в іноземних авторів, які не завжди толерантні до нього? Тому мотив для авторів був спільним – заповнити інформаційну лакуну та відобразити героїчні діяння предків чи своїх попередників, які уможливили статус їх нової держави. Для Величка поштовхом до написання твору стало побачене ним спустошення Правобережної України. Як так сталося, що квітуча колись «отчизна наша Украина малороссійская» приведена в запустіння, а славні діяння предків zostалися забуті? Аби дошукатися причин, Величко, не покладаючись на розповіді ще живих очевидців, «бо не мощно мнѣ было з их неединогласных пов-стей информоватися», сам узявся до написання історичного твору. Додатковою мотивацією для автора стала відсутність достатньої інформації про історію «наших сармато-козацких продков» в історичних творах іноземного походження, які до того ж є недоступними в Україні.

Автор «Літопису Граб'янки», визначаючи роль та завдання автора у відображенні картини минулого, посилається на прадавні часи: «Но кто би до сих времен вѣдал Богом устроенного вождя Мойсея...? Кто би Навуходоносора в славѣ на землѣ первѣйшого, кто Кира, перве кораблями моря наполнившего, Александра в славѣ превознесенного, и Августа, вселенною единовластвующаго...? Тих убо и тим подобних побѣдителей исторіи мнѣ многочастнѣ в сладок чтущу и ползу народом их ежи к безсмертной им славѣ поразумѣвшу, соболѣзнавах немало, яко и нашего отчества ничим же от иних во воинских трудах разнствующаго, а толикой забвенія пучинѣ дѣла вида погруженна; сего ради не коею либо любострастною лавицею, но одною возбужденій ползою судих и сего вѣрнѣйшого Россійского сина благо разумного вождя Богдана Хмельницкого..., немолчная дѣйствія не оставляю в пепелѣ погребенних повѣстми свѣту явити...»¹. Григорій Покас – автор «Гисторіи о казацком малороссійском народе» (1751) визначив своє завдання у з'ясуванні «обстоятельств оного [козацкого] народа и великости их малороссійской націи». Слава якого не минула «и во всѣм свѣтѣ и сосѣдственным иностранным народам совершенно извѣстны и никогда потаится не могут»².

Для регіональних, родинних хронік, які виникли на основі козацьких літописів, мотиви й завдання були скромніші. Вони писалися під впливом двох основних чинників. По-перше, їх творці хотіли зафіксувати близьку їм за часом і місцем регіональну історію, яку вони самі пам'ятали чи могли відтворити за переказами, по-друге ввести її в загальний контекст історії Гетьманщини. Для таких авторів характерним є своєрідний місцевий/регіональний патріотизм. Адже навіть описуючи загальноукраїнські події, вони звертали увагу щодо їх впливу на власний регіон або ж концентрували увагу подіях власної території, обмеженої містом чи полком, занотовуючи найменші подробиці з їх життя включно з описами стихійних явищ, поточних цін на збіжжя тощо.

Показовим в такому контексті є «Новгород-Сіверський літопис». Його автора мало цікавили події, що відбувалися за межами його території – міста Новгород-Сіверська. Опис подій Визвольної війни помістився в фрагменті: «Так [Хмельницький] зараз с козаками на запороги побыл и собрав козаков немало, також татар в помощь, пошел на поляков войною»³. Натомість подіям з історії міста приділено якнайдетальнішу увагу. Описуючи його давню історію, автор наголошує про існування могутнього Новгород-Сіверського князівства чи то навіть герцогства.

Головну мету автори історичних наративів вбачали також в зображенні подій в головному їх контексті – історія виникнення, утвердження й розвитку прав і вольностей – священних/прадавніх, як їх називали в текстах. Саме походження цього концепту має, безперечно, польське коріння і стосується самосвідомості та ідентичності політичного народу-шляхти. Оскільки козаки також до певної міри вважали себе політичним народом, то й ідея прав і вольностей була адаптована до власних потреб. Відтак вся історія, всі події чи персоналії в творах козацького історіописання так чи інакше детерміновані цим концептом. Суть події, вчинки історичних діячів оцінювалися саме крізь призму прав і вольностей: яким чином сприяли вони їх утвердженню, чи ж навпаки були шкідливими.

Витоки і початки історії Козацької держави дещо різняться в творах. Власне лише «Літопис Граб'янки» і деякі тексти похідні

від нього мають екскурс в давнє й дещо міфологізоване минуле. Для багатьох інших авторів історія розпочинається з XVI ст. Так, автор «Короткого опису Малоросії» не прагнув висвітлити історію від найдавніших часів, за аналогією із своїм джерелом – «Літописом Граб'янки». Своїм завданням він вбачав висвітлення передусім козацької доби, органічно поєднавши її із попереднім періодом. Нижня хронологічна межа в «Короткому описі Малоросії» означена серединою XIV ст., тобто початком литовського володарювання над українськими землями. Діяльність перших литовських князів у творі, так само як польських королів, інтерпретується крізь призму збереження і утвердження ними прав та привілеїв для шляхетського стану, спадкоємцем якого трактовано козацтво. Після цього короткого відступу одразу йде перехід до XVI ст.

В «Короткому описі Малоросії» як і в багатьох текстах власне виклад козацької історії розпочинається від описів діянь перших козацьких зверхників від Предслава Лянцкоронського, який в козацькому історіописанні традиційно вважається першим «запорозьким гетьманом», до Богдана Хмельницького. Тут містяться короткі характеристики козацьких очільників з акцентуванням уваги на їх військових звитягах у боротьбі з турками, татарами й поляками. Ці повідомлення не пов'язані єдиною сюжетною лінією, що є зрештою притаманним для літописної форми історіописання. На думку Володимира Антоновича, автори XVIII ст. ототожнювали козацтво XVI ст. і державну структуру Гетьманщини. Відтак, аби пов'язати два періоди вітчизняної історії – до Богдана Хмельницького і після, вони намагалися створити єдиний хронологічний ряд козацьких гетьманів-володарів за аналогією із рядом правлячих монархів у сусідніх країнах. Оскільки реальних підстав для цього не існувало, вони, користуючись неясними фактами польських авторів, приписували звання козацького гетьмана всякій особі, про яку знайшли відомості, що вона головувала над козацькими загонами, прикордонним старостам та ін.⁴

Опис цих подій – це лише вступ чи передісторія головного сюжету козацького історіописання – повстання Богдана Хмельницького. Йому передуює змалювання причин війни, що крилися в тяжкому становищі корінного населення, яке потерпало від

визисків польської шляхти, магнатів, євреїв-орендарів, утисків православної церкви, несправедливості щодо козаків, котрі за свої військові доблесті та заслуги перед Річчю Посполитої не отримали належної відплати й пошанування. Найдраматичніший сюжет причин Хмельниччини міститься в «Літописі Граб'янки», де створено нестерпну картину життя козаків та посполитих напередодні повстання: «... яко ляхи великия тяжести людем украинским и козакам налагаху насилія, и обиди церквам Божиим творяху... И что есть мучительство фараоне противу поляков тиранству? Дѣтей в котлах варяху, женам сосци древием изгне-таху и иния неисповѣдимая творяху бѣди...»⁵.

Автори козацьких літописів були свідомі того, що військовий виступ проти короля, держави, трактувався злочином. Тому опис страждань народу під польським пануванням мав підводити до того, що розгортання Визвольної війни як і всіх невдалих козацьких повстань до неї виглядало цілком справедливою відплатою за кривди і закономірним їх наслідком. Власне й сама війна трактувалася як дії проти шляхти та магнатів, а не проти короля.

Опис подій самої війни у трьох головних козацьких літописах відбувається за схожою схемою: привід – напад Чаплинського на Суботів, початок – втеча Хмельницького на Січ, його обрання гетьманом, перші перемоги – битви при Жовтих Водах, Пилявцями, Корсунем. У «Літописі Граб'янки» кожна з цих битв і наступних названа війною зі своїми причинами, ходом та наслідками. Самовидець і Величко були схильні до висвітлення подій згідно літописного стилю у хронологічному порядку. Автор «Повести о том что случилось на Украине когда она Литвою завладена», створив свою періодизацію війни, яка в нього не є самостійною подією а включена в контекст козацьких повстань XVII ст. Таких, на його думку, було п'ять: 1) Наливайка, 2) Тараса, Гуні, 3) Хмельницького до Зборівської угоди, 4) Хмельницького від Зборовської до Білоцерківської угоди, 5) битва під Батогом⁶.

Якщо у Величка й «Літописі Граб'янки» повстання Хмельницького це пафос перемог і звеличення козацької звитяги, то в Самовидця це, передусім, війна, яка, попри благородну мету

призвела краху звичного стану речей, насилля і вбивств: «Рідкий хто рук своїх у крові не умочил»⁷, – писав він.

Ще радикальнішою в такому розумінні є позиція Петра Симановського. Попри малоросійський патріотизм, яким прийнятий його твір, ставлення автора до повстання Хмельницького не однозначне. Спочатку він протиставляє еліті – руській шляхті, козацтво як бунтівників. Згодом, при розгортанні повстання, для Симановського козаки вже стають елітою, а посполиті, що примкнули до війська – «взбунтовавшиися мужики»⁸. Втім і про козаків пише: «Храбрость их достойна была бы великой похвалы если бы не употребляли безчеловеческих поступков... [и не] прибывали в ярости, в которой утверждены были через их попов»⁹. Така позиція Симоновського, очевидно була пов'язана з його елітарною позицією, шляхетською візією історії Гетьманщини а також характером джерел, які він використовував.

В цілому ж опис війни відзначається пафосністю в більшості творів. Навіть поразки козацького війська презентуються як тимчасові чи зумовлені підступами союзників. Ці невдачі врешті-решт компенсуються ще більшими перемогами й, відповідно, ніщивними поразками супротивника. Максим Плиска та Іоанн – автори віршованих історичних творів XVIII ст., взагалі уникали будь-яких негероїчних подій козацької історії, опускаючи відомості про невдачі козацького війська натомість представили череду його суцільних перемог й тріумфу¹⁰.

Одним із сюжетів при описі Визвольної війни є підданство московському цареві, яке в творах козацького історіописання зображено як важлива подія в контексті нового етапу утвердження прав і вольностей, гарантованих тепер уже московським монархом. Величко, описуючи цю подію, робить далекоглядний висновок: «Чинь мондре а патш конца»¹¹, натякаючи щодо наслідку Переяславських угод, свідком якого він був. Взагалі для Величка Переяславська Рада – не стільки підданство іншому монарху та інші політичні реалії пов'язані з цим, а кінець річпосполитського світу передусім для самої Польщі. Вона «утратила Україну аки златое яблоко»¹² і звідси почалися всі проблеми для польської державності, зокрема шведська інвазія – Потоп. В «Літописі Граб'янки» (коротка редакція) ці події мали

релігійно-візіонерське трактування, як відплата полякам за їхні гріхи й кривди проти народу малоросійського¹³. Величко воліє триматись осторонь польсько-шведського конфлікту, але його симпатії на боці колишніх співвітчизників. Він вважав повстання Хмельницького першопрчиною не лише Потопу але й подією, що збурила всю християнську Європу і викликала ланцюгову реакцію європейських війн: «Мало не всю християнскую Європу (з неменшою бусурманам потъхою) білі запалили и димами военніми затмили, почавши от Хмелницкого року 1648 аж до року 1659»¹⁴.

Доба Руїни в козацьких літописах виступає протиставленням героїчним подіям Хмельниччини – період поділу України та кривавих міжусобиць, які поставили під загрозу здобуті права і вольності. Якщо у візії Самовидця та автора «Літопису Граб'янки» події після смерті Хмельницького не викликали особливого занепокоєння, вони просто констатували їх перебіг, то для Величка Руїна це трагедія з жахливими для вітчизни наслідками – розділом, спустошенням Правобережжя: «Пала тогочасная Украина аки древний Вавилон»¹⁵. Для нього це зовсім інша епоха, відмінна від попереднього правління Хмельницького – «золотих часів» держави. Основну причину історичних невдач козацького народу Величко вбачає в існуванні своєрідної дихотомії – з одного боку героїзм, істинність і простодушність, славне, сповнене подвигами минуле, з іншого – відсутність внутрішньої згоди. Задля підкреслення образу історичної долі українства та пороків, які перешкоджають йому, Величко залуцає алегоричні аналогії з двох підставових текстів. Перший з них – польський віршований твір кінця XVII ст. «Nędza z biedą z Polski idą». Величко робить висновок, що йдуть вони саме в Україну: «Нендза и беда присовокупили себе подобних свойственниц, привендровали и зачастили, губителными лікворами своими напоіли народ наш козако-русскій... народ мужественний, рицерскій, древним продкам своїм Скифо-Словянским подобящим». Іншою алегорією міжусобиць й розбрату є так звана «Сатинова повість», написана Величком за зразком поеми «Звільнений Єрусалим» італійського поета XVI ст. Торквато Тассо¹⁶. В її зміст, зокрема поміщено сюжет виступу Люципера

перед нечистою силою, в якому викладено план знищенню українського народу, що набрид йому більше за інші народи своїм благочестям і лицарством. «Нехай одні по свѣту волочатся яко заблудшіє без пастора овци, другіє затягаються на службу розним посторонним монархам и там за денги гинут, трети в п'янствѣ утопают, четверти в свѣтових розкошах, яко вепрові нехай утопают, пяти в сладострастіях плотских нехай гнуснѣют и Бога на ся ображают, шести на своїх гетманов и начальников нехай бунтують, а роздвоєніями и незгодами внутрними и междуусобіями своїми сами себе нехай викореняют, нехай військо згине, нех му ся то станеть, же козаров память не зостанеть»¹⁷.

В контексті Руїни Величко розглядає й правління Брюховецького. За його версією, український народ двічі повставав за свої права. Один раз за Богдана Хмельницького, другий – за правління гетьмана Брюховецького, при якому «всенародное негодованіє розширилося за уничтоженіє древних прав и волностей малороссійских» і який допустив і «позволил непредусмотрительно бити воеводам московским по всѣх городам малороссійским, которіи з тѣм позволенієм по указу монаршім поїхали и господствовать почали з великим ... з всенародним малороссійским отягощенієм»¹⁸. Апогеєм Руїни за Величком став поділ території Козацької держави на дві частини згідно Андрусівської угоди 1678, яка відбулася з «великою кривдою козацкой» й стала черговим актом занепаду традиційних прав і вольностей.

Для пізніших представників козацького історіописання події Руїни вже позбавлені такого драматизму як у Величка. Можливо тому, що більшість їхніх творів ґрунтувались на основі «Літопису Граб'янки», а можливо й через те, що автори, які жили писали вже в середині – другій половині XVIII ст. не були свідками міжусобиць та їх наслідків. Окремі ж них, згадувані Максим Плиська та Іоанн, воліли взагалі уникати опису цих подій, аби не погіршувати загальну картину героїчного минулого, яку вони конструювали у своїх віршованих історіях.

Ці автори сприймали повстання Хмельницького, події Руїни як далеку історію – «золотим віком», часом становлення і най-

вищого піднесення прав і вольностей. Втім і в сучасному їм періоді вони прагнули віднайти такі події, які б могли прирівнятися до героїчних діянь, описуваних їхніми попередниками.

Такими подіями стали російсько-турецькі війни 1734–1739, 1774–1776 рр., участь в них козацьких формувань та елекція гетьмана Кирила Розумовського. Для тодішніх творців козацького історіописання вони означали не менше ніж події Хмельниччини для Величка чи Самовидця. Так, Максим Плиска в 1763 р. навіть ототожнював часи великого повстання і війни з турками 1730-х рр.: «... сіи баталіи совокуплены были и яко славного гетмана Малороссійского Богдана Хмельницкого, который спас Малороссию от поляков, так і сіи баталіи про честь и удаль російскаго народа, храбрость и отвагу и вѣчную их славу с которих впервых пишу»¹⁹. При цьому свій текст він намагався конструювати за аналогією з «Літописом Граб'янки» у формі сюжетно-цілісних оповідань «сказаній» та «повістей»: «Сказаніе о первой баталіи с турками и военних дѣйствіях против турок и татар 1736 году», «Повѣсть о взятіи преславного турецкого города Хотина».

Тема воєн з турками присутня так чи інакше в більшості творів, написаних в середині – другій половині XVIII ст. Різниця між ним полягає в ступені детальності висвітлення подій. Але загальне спрямування сюжету доволі схоже. Воно ґрунтується на двох головних аспектах. Перший серед них – участь козаків у військових діях, їхня доблесть, виявлений героїзм. Для упорядників «Ніжинського літопису», «Новгород-Сіверського літопису», «Літопису Лизогуба», «Краткой записки о действиях прежде бывших...», продовжених варіантів «Короткого опису Малоросії» та ін., котрі й самі нерідко виступали свідками й учасниками військових дій, головним було показати незамінну й важливу роль підрозділів Гетьманщини під час війни. Другий аспект, на якому особливо наголошується в текстах, полягав у висвітленні драматичних наслідків війни для господарства та населення Гетьманщини, яке потерпало від постійних експропріацій худоби, збіжжя, участі в будівництві різних фортифікаційних споруд, обтяжливих військових постоях. «Внутри Малой Россіи, – писав Григорій Покас, який брав участь у війні, – не толко то, что къ армии потребно било, но что толко офи-

церамъ пожелалось, все забирали, а при томъ грабили гвалтомъ людей малороссійскихъ, которіе за свою бѣдную обиду приговаривали, обстаивали, мучили до полусмерти и убивали многихъ. Погонщиковъ къ генералному магазейну въ походахъ взятыхъ более 2000 человекъ умертвили въ единой толкѣ компаніи очаковской»²⁰. Інший учасник війни і автор Федір Маньківський детально занотовує кількість волів, забраних з Малоросії, число цивільних, які працювали на будівництві оборонних ліній²¹.

Означені сюжети мали слугувати певною реабілітацією за виступ Мазепи, а також репрезентувати звитягу козацького війська, ефективність автономного устрою Гетьманщини, її провідну роль у військових перемогах імперії.

В такому ж контексті, гетьманська елекція 1750 р. – другий за популярністю сюжет, сприймалася авторами як визнання імперією заслуг Гетьманщини, недоторканості її автономних прав і вольностей та відновлення природного стану речей. Опису цієї події передують епізоди про беззаконня, що творилися урядниками Малоросійської колегії: ігнорування традиційного устрою Малоросії, непосильні збори і податки. «Коллегія сія была ... много людей значных помордовано, звѣрства всяким образом вымышляно, кабалы взымано ... Выдоили добре Малороссію!»²² – писав автор «Лизогубівського літопису». Відтак відновлення гетьманського правління постає як початок нового світлого періоду, відновлення традиційних прав і вольностей. Сучасники в правлінні Розумовського вбачали певну рубіжність. Можливо тому Покас завершує свій твір 1750 роком, а Симоновський, попри те що він жив ще до кінця століття, 1764 роком – коли був скасований гетьманат, що на думку автора було «не полезным»²³. В окремих творах представлено детальну картину виборів, атмосферу загального свята, приділено багато уваги усім начинанням молодого гетьмана. В жодному з них немає натяку на фіктивному характері виборів. Лише невідомий читач XVIII ст. залишив на полях одного з рукописів таку примітку: «Неправда, ибо хотя наказано волными голосами, но повѣлено им выбрать Разумовского»²⁴.

Варто погодитися з гіпотезою про те, що на козацьке історіописання у свій час справила вплив «Риторика» Феофана

Прокоповича, написана в 1706–1707 рр.²⁵ Це був своєрідний підручник, за яким навчалися покоління студентів Києво-Могилянської академії, а більшість авторів історичних наративів були її випускниками. Згідно «Риторики», автор, приступаючи до написання твору, мав визначити для себе головну подію, явище, на яку мали спиратися всі другорядні та ґрунтуватися причинно-наслідковими зв'язками між ними. Можливо, користуючись такими настановами, творцями козацьких літописів визначена концепція прав і вольностей як головна основа їхніх творів. Керуючись нею, вони описували плин вітчизняного минулого. Цій основі підпорядковувалася низка вузлових подій історії – серед них Хмельниччина, війни з турками, відновлення гетьманату.

---

¹ Летопись гадячского полковника Гигория Грабянки. – К., 1854. – С. III.

² Короткий опис Малоросії (1340–1776) / підготовка до друку А. Бовгирі. – Київ, 2012. – С. 28.

³ Отдел рукописей Российской Национальной библиотеки (Далі – ОР РГБ). – Ф. 550. – Ф XVII, 79. – Л. 1–29.

⁴ Антонович В. Неизвестный доселе гетман и его приказ // Киевская старина. – 1883. – Кн. 5. – С. 141.

⁵ Летопись Грабянки. – С. 31–32.

⁶ Повесть о том, что случилось на Украине с тоя поры, как она Литвою завладена // Чтения Императорского общества истории и древностей российских. – 1848. – № 5. – Отд. 4. – С. 6.

⁷ Літопис Самовидця / Підготовка до друку Я. Дзири. – К., 1971. – С. 52.

⁸ Симоновский П. Краткое описание о казацком малороссийском народе и о военных его делах, собранное из разных историй иностранных, немецкой – Бишенга, латинской – Безольди, французской – Шевалье и рукописей русских чрез бунчукового товарища Петра Симоновского, 1765 года. – М., 1847. – С. 22, 26.

⁹ Там само. – С. 55

¹⁰ Бовгиря А. Рукописний збірник Максима Плиски 1763 року // Істину встановлює суд історії. Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. – Т. 2. Наукові студії. – К., 2004. – С. 538–550.

¹¹ *Величко С.* Летопись событий в Юго–Западной России в XVII веке. – К., 1848. – Т. I. – С. 170.

¹² Там само. – С. 175.

¹³ «Прежде сия над ляхами побѣды (мається на увазі перемога в битві під Батогом – *А.Б.*) днями тремя видны бяху на небе звѣзды з метлами их же аки некая рука держала... В другую же ночь видено бѣ воинство вооруженное на небе. Но не токмо небеса но и земля ляхом бѣду знаменовала, ибо на един день сего прежде под Ладыжином з под камня дух нѣкий возымаше глаголя: “идите рщите гетману полскому да отойдет от zde или да блюдется крепко ибо приходит близ пяница он свирепый иже браду Калиновскому урежет...”. Понеже бяше опустеные земли полской, глад, пожары, бури и наводнения рѣк. Паче же их всех Божиим попущением мор велик бяше. Наченся от сошествія святого духа а протяжеса даже до зимы... Всем же сим бѣдам смертоносным полскую землю одержащим жители тих стран оставиша грады и села исходяху и вмѣсто людей зверье в челоуѣческое жилище вшедше. Мертвые челоуѣческие тѣлеса от гробов изгребаху и едыху... Таковы бяху за грехи лядские от Бога казни... занеже и бѣды полской земли внутрь находяху, яко сыновѣ полскую землю свою настояти начинаху, ибо Родзиевский сенатор от канцелярии отставлен невѣдомо что ради и бѣжа в шведскую землю ...» – Гисторія о начале проименованія козаков. – Житомир, 2001. – С. 142–143. Див. про протестологічні особливості списків та редакцій «Літопису Грабянки»: *Бовгиря А.* Козацьке історіописання в рукописній традиції XVIII ст. – К., 2010. – С. 71–96.

¹⁴ *Величко С.* Летопись событий в Юго–Западной России в XVII веке. – Т. I. – С. 451–452.

¹⁵ Там само. – Т. II. – С. 8.

¹⁶ Поема «Звільнений Єрусалим» (1575) була відома в Україні через польський переклад Петра Кохановського (1566–1620), що у XVII ст. пережив три видання. Існував і український переклад поеми (*Тассо Т.* Действія Кгоффреда или Іерусалиму свобожденного // *Українська поезія сер. XVII ст.* – К., 1992). На думку Валентини Соболев, Величко користувався польським перекладом поеми: *Соболь В.* «Літопис С. Величка як явище українського бароко». – Дніпропетровськ, 1996. – С. 49.

¹⁷ *Величко С.* – Летопись событий в Юго–Западном крае. – Т. 2. – С. 406–407.

¹⁸ Там само. – С. 96.

¹⁹ ОР РГБ. – Ф. 299. – № 552. – Л. 146 об.–147.

²⁰ Короткий опис Малоросії (1340–1776). – С. 126.

²¹ Там само. – С. 146–167.

²² Летописец, или описание краткое знатнейших действ и случаев // Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси. – К., 1888. – С. 55.

²³ *Симоновский П.* Краткое описание о казацком малороссийском народе и о военных его делах. – С. 159.

²⁴ *Апанович. Е.* Рукописная светская книга XVIII в. Исторические сборники. – К., 1983. – С. 197.

²⁵ *Levin P.* Ancient and Early Modern Thought in Ukrainian Historiography // *Europa Orientalis.* – 1986. – № 5. – P. 322.

The features of the representation of history in the Cossack narratives, ideas of motivation for their creation, display general scheme of national history and place in her events that were crucial for Hetmanate are examined in the article.

Keywords: *history, narrative, event, history-writing, Hetmanate.*